

رہیافتہای دانشمندان مسلمان در علم شناسی

نادیا مفتونی، احد فرامرز قراملکی

چکیده:

علم شناسی امروزه به تبع علوم، توسعه فراوان یافته و رهیافتہای متنوعی چون علم شناسی منطقی- فلسفی، روان شناسی علم، جامعه شناسی علم و تاریخ علم را در بر گرفته است. دانشمندان مسلمان با توسعه و رشد دانشہای مختلف روزگار خود، به بسط و تکامل علم شناسی نیز پرداختہ اند و چہار رہیافت عمدہ و متفاوت در شناخت علوم به دست آورده اند. علم شناسی منطقی کہ ریشہ ارسطویی دارد، در کتابہای منطقیہ میان آمدہ، و بر تحلیلہای پیشینی، ضابطہ ای و ارائہ اصول و قواعد حاکم بر علوم مبتنی است. علم شناسی تطبیقی، با بررسی مقایسہ ای دانشہا بہ ارائہ الگویی برای طبقہ بندی آنہا می پردازد. این رہیافت، مطالعہ پسینی است و نزد دانشمندان مسلمان بسط فراوان یافته است. علم شناسی تاریخی نیز ریشہ ارسطویی دارد و با رہیافت پسینی و تجربی، بہ مطالعہ تاریخی رشد علوم و نظریہ های علمی می پردازد. دانشمندان مسلمان با گشودن مبحثی در سرآغاز ہر علم با عنوان رؤوس ثمانیہ، در واقع بہ علم شناسی مورد پژوهانہ نیز پرداختہ اند. در این مقام، انطباق علم شناسی منطقی بر علم خاص، چالش انگیز بودہ و مسائل راہبردی برای ہر دو ساحت علوم و علم شناسی بہ میان آورده است.

کلمات کلیدی: علم شناسی، احوال العلوم، اجزاء العلوم، احصاء العلوم، علم شناسی مورد پژوهانہ، تاریخ علم، رؤوس ثمانیہ، علم شناسی تطبیقی